

УДК 631.115.31

В. А. Биба,

аспірант, Білоцерківський національний аграрний університет

Р. Я. Коринець,

к. е. н., Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

V. Byba,

post-graduate student, Bila Tserkva National Agrarian University

R. Korinets,

PhD in Economics of the National Association

ECONOMIC ASPECTS OF STATE SUPPORT OF UKRAINIAN FARM HOUSEHOLDS

У сільському господарстві України свою діяльність здійснюють 45558 сільськогосподарських підприємств. Із загальної кількості господарюючих суб'єктів переважаючою організаційно-правовою формою господарювання на селі є фермерські господарства. Їх діяльність заснована на праці членів однієї сім'ї та безпосередньо пов'язана з правом власності на землю та використанням її як основного засобу виробництва продукції та джерела доходів.

У 2017 р. була прийнята Кабінетом Міністрів України Постанова "Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018—2020 роки".

Вона формує організаційні, правові та фінансові передумови для розвитку фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів, покращення матеріально-фінансового становища сільського населення.

У 2018 році урядом було закладено в держбюджеті 1 мільярд гривень на підтримку фермерських господарств. Відповідно бюджетної програми підтримки розвитку фермерських господарств пропонуються такі підтримки на 2018 рік: виплати дотацій — фермерським господарствам, які зареєстровані в установленому порядку після 1 січня 2018 року та мають в обробітку земельні площі до 20 га, — у розмірі 30 тис. гривень.

На основі проведеного аналізу визначено, що до основних причин низької ефективності фермерських господарств є відсутність цілісної послідовної державної політики, спрямованої на підтримку фермерських господарств, які мають в обробітку, на праві власності та користування земельні ділянки загальною площею не більше 100 га; низький рівень можливостей щодо залучення фінансових ресурсів та інвестицій для функціонування та розвитку фермерських господарств; неможливість залучення земельних ресурсів для іпотечного кредитування.

There are 45558 agricultural enterprises that operate in the agriculture of Ukraine. Of the total number of economic entities, farm households are the prevailing organizational and legal form of management in the countryside. Their activities are based on the work of members of one family and are directly related to the right to own land and use it as the main means of production and income.

In 2017, the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted the Resolution "On Approval of the Concept of Development of Farmers and Agricultural Cooperatives for 2018—2020".

It forms the organizational, legal and financial background for the development of farm households and agricultural cooperatives, improvement in the financial situation of the rural population.

In 2018, UAN 1 billion was allocated in the state budget by the government to support farm households. According to the budget program of support for the development of farms, the following support is offered in 2018: payment of subsidies — to farm households that are registered in the established order after January 1, 2018 and have tillage land up to 20 hectares — in the amount of UAN 30 thousand.

On the basis of conducted analysis it was determined that the main reasons for the lack of efficiency of farm households are the lack of a coherent and consistent state policy aimed at supporting farm households having cultivation, ownership and use of land with a total area of no more than 100 ha; low level of opportunities for attracting financial resources and investments for the functioning and development of farms; impossibility to attract land resources for mortgage lending.

Ключові слова: фермерські господарства, державна підтримка, концепція, ефективність, бюджет.
Key words: farm households, state support, concept, efficiency, budget.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Перетворення, що відбуваються в аграрно-му секторі економіки України, призвели до формування різноманітних форм власності та суб'єктів господарювання, в основі діяльності яких лежить приватна власність на засоби ви-

робництва і праці та вільне підприємництво, до числа яких відносяться фермерські господарства, які вносять свій істотний внесок у розвиток сільськогосподарського виробництва і відіграють важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності аграрного сектора економіки.

Тому аграрна політика, що проводиться державою, повинна будуватися як із урахуванням інтересів аграрного сектора економіки в цілому, так і окремо взятих його суб'єктів господарювання. Заходи економічної підтримки повинні враховувати існуючий поділ праці між великими і малими формами господарювання, а також зміни, що відбуваються в цих формах господарювання для того, щоб створити умови їх подальшого функціонування і розвитку.

Фермерські господарства, які володіють гнучкістю і мобільністю в ринковій економіці формують умови для її стабільного розвитку. Вони сприяють сильніші соціально-економічній мотивації до ефективної праці, підвищенню використання наявних природних, економічних, матеріальних, технічних та трудових ресурсів і задоволення потреби населення в продуктах харчування.

Державна підтримка за цільовим спрямуванням стосувалася збільшення виробництва продукції рослинництва та тваринництва як основних продуктів харчування. Цим самим підвищувалося функціональне соціальне значення аграрної діяльності. Водночас державна підтримка аграрного сектора економіки повинна більш повною мірою зумовлювати зростання зайнятості сільського населення, підвищення оплати праці, позитивно впливати на сільський ринок праці, соціально-культурні та екологічні умови проживання сільського населення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Економічним аспектам функціонування фермерських господарств приділяли такі вчені-економісти, як П.І. Гайдуцький, В.В. Зіновчук, В.В. Липчук, М.Г. Лобас, П.М. Макаренка, М.Й. Малік, А.Ю.Мельника, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин та інші.

Проте цілий ряд питань залишається невирішеними та не до кінця з'ясованими. Більш глибокого вивчення потребує теоретичне та методологічне обґрунтування основних аспектів державної підтримки розвитку фермерських господарств України.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті — є розробка практичних рекомендацій щодо обґрунтування основних аспектів державної підтримки розвитку фермерських господарств України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Важливою умовою ефективного функціонування фермерського сектору є його державна

підтримка в напрямках: забезпечення рівних початкових умов для створення фермерських господарств, надання фінансової допомоги у створенні виробничої і соціальної інфраструктури їх діяльності, розширення придбання матеріально-технічних ресурсів на лізингових умовах; компенсації частини вартості придбання високотехнологічної сільськогосподарської техніки, сплачених початкових внесків і річних лізингових платежів за отриману за договорами оренди (лізингу) сільськогосподарську високотехнологічну техніку вітчизняного виробництва, відсоткової ставки за залученими кредитами на придбання сільськогосподарської техніки; участі у програмі загальнодержавної програми лізингу сільськогосподарської техніки; вдосконалення системи страхування в аграрному секторі економіки; фінансування підвищення кваліфікації та цільової підготовки кадрів; розгортання консультативної служби з метою надання інформаційних і консалтингових послуг, грантової підтримки, підтримки пріоритетних галузей рослинництва і тваринництва, що забезпечить узгодження інтересів різних рівнів продовольчого ринку при зростанні рівня зайнятості та якості життя сільського населення [1].

Основним Законом, що визначає правові, економічні та соціальні засади створення та діяльності фермерських господарств як прогресивної форми підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства України є Закон України "Про фермерське господарство" від 19.06.2003 року № 973.

Статтями 9 та 10 Закону України "Про фермерське господарство" затверджено надання допомоги за рахунок державного і місцевого бюджетів, у тому числі через Український державний фонд підтримки фермерських господарств (Укрдержфонд), який є державною бюджетною установою, та виконує функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств [2].

Відповідно до загальних положень Статуту Українського державного фонду підтримки фермерських господарств, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 02 грудня 2015 року № 462, Укрдержфонд є державною бюджетною установою, заснованою на основі державної власності, входить до сфери управління Міністерства аграрної політики та продовольства України і є підзвітним йому.

Через Укрдержфонд здійснюється фінансова підтримка фермерських господарств на поворотній основі, на конкурсних засадах у сумі, що не перевищує 500 тис. гривень, строком до п'яти років із забезпеченням заставного майна, за бюд-

жетною програмою КПКВК 2801460 "Надання кредитів фермерським господарствам" відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року № 1102 (із змінами).

Фінансова підтримка надається відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року № 1102 (із змінами).

Протягом 2013—2017 рр. спостерігається строката динаміка фінансування фермерських господарств на поворотній основі (рис. 1).

За державною програмою надання кредитів фермерським господарствам у цьому році вдалося задовольнити менше 50% заявок. Повністю задоволені потреби фермерів Луганської та Донецької області. Перевага надавалась тим господарствам, які мають в обробітку до 500 га землі, є членами кооперативів або займаються розведенням ВРХ, ягідництвом, виноградарством чи органічним виробництвом, а також чия діяльність показує динаміку розвитку [3—4]. Важливим є те, що вперше фінансову підтримку отримує сімейне фермерське господарство.

Загальна сума асигнувань, визначених програмою на 2017 рік, складає 65 млн гривень, що у 4 рази більше ніж минулого року (2016 — 15,7 млн) з яких: 25 млн грн — за рахунок загального фонду, 40 млн грн за рахунок спеціального фонду.

Важливим інструментом фінансового забезпечення сільгосптоваровиробників стало прийняття Закону України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України" № 1789-VIII від 20.12.2016 (яким доповнено перехідні положення Бюджетного кодексу України пунктом 42) у відповідності до якого у 2017—2021 роках щорічний обсяг коштів Державного бюджету України, які спрямовуються на державну підтримку сільськогосподарських товаровиробників, становить не менше 1 відсотка випуску продукції у сільському господарстві.

З метою забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки

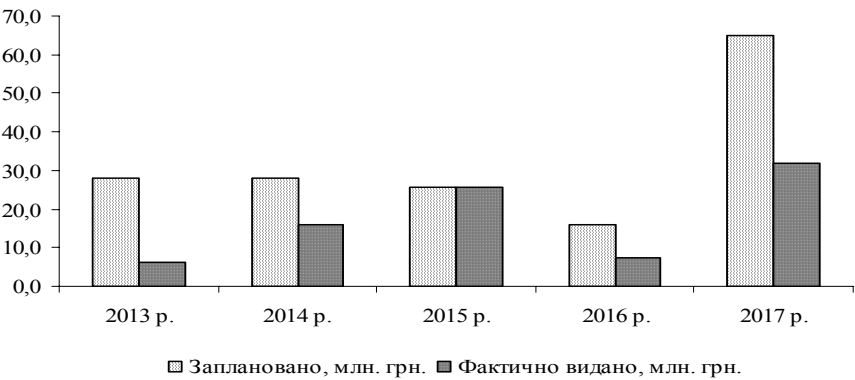

Рис. 1. Динаміка фінансування фермерських господарств України на поворотній основі за рахунок коштів державного бюджету

країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158 була затверджена Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року, реалізація якої здійснювалась протягом 2008—2015 років.

Реалізація Програми визначала ряд завдань та заходів, у тому числі підтримку фермерства, а саме завдання 2. "Забезпечення розвитку підприємництва", яке передбачало захід "надання фінансової підтримки фермерським господарствам" з фінансуванням у розмірі 536,4 млн грн. За результатами Програми фінансування цього заходу за період дії Програми склало 380,2 млн грн.

Розпорядженням Уряду від 13.09.2017 № 664 затверджено Концепцію розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018—2020 роки.

Крім того, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України № 1437 від 30.12.2015 р. (із змінами) "Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 року", Мінагрополітики доопрацьовується проєкт Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 року, реалізація якої, в тому числі, передбачає державну підтримку фермерських господарств. Відповідно до проєкту Програми на державну підтримку фермерських господарств на період 2018—2021 роки передбачено фінансування у сумі 7 млрд 59,3 млн гривень.

Під час формування бюджетного запиту на 2017 рік Мінагрополітики планувало видатки за бюджетною програмою 2801460 "Надання кредитів фермерським господарствам" за рахунок коштів спеціального фонду державного бюджету обсягом 40000,0 тис. грн та за рахунок коштів загального фонду — 25 000,0 тис. гривень. За рахунок цих коштів планувалося підтримати

260 фермерських господарств із середнім обсягом такої підтримки розрахунково 250 тис. грн на одне фермерське господарство. За прогнозними даними завдяки дії цієї програми обсяг виробництва валової сільськогосподарської продукції мала б зрости на 2 відсотки.

Законом України "Про Державний бюджет України на 2017 рік" було передбачено видатки в обсязі 65 млн грн, з яких: 25 млн грн — за рахунок загального фонду, 40 млн грн за рахунок спеціального фонду. Фактично підтримкою скористалося 211 фермерських господарств із середнім обсягом допомоги в розрахунку на одне фермерське господарства 305 тис. гривень.

Окрім спеціальної бюджетної програми — 2801460 "Надання кредитів фермерським господарствам", фермери мали право отримувати допомогу за загальнодержавними бюджетними програмами, а саме:

2801030 "Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів";

2801350 "Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними";

2801540 "Державна підтримка галузі тваринництва".

2801580 "Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників" (спрямована на відшкодування вартості придбаної сільськогосподарської техніки).

У 2017 році 177 фермерських господарств отримали 27,9 млн грн, за бюджетною програмою 2801030 "Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів" у 2015 році було передбачено 300,0 млн грн, з яких було надано компенсацію суб'єктам господарювання за залученими пільговими кредитами — 290,6 млн гривень.

Обсяг компенсації, що надана фермерським господарствам, за залученими пільговими кредитами становив 27,9 млн грн, або 9,6 % від загального обсягу коштів, спрямованих на часткову компенсацію відсоткової ставки за користування кредитами.

Кількість фермерських господарств, яким надано часткову компенсацію відсоткової ставки за кредитами склала 177 позичальників, або 28,1 % від загальної кількості позичальників, які скористались такою підтримкою.

У 2016 році 187 фермерських господарств отримали 61,3 млн грн, а саме:

1. За бюджетною програмою 2801030 "Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів" у 2016 році було передбачено 285,0 млн грн, з яких було надано компенсацію суб'єктам гос-

подарювання за залученими пільговими кредитами — 279,8 млн гривень.

Обсяг компенсації, що надана фермерським господарствам за залученими пільговими кредитами становив 59,1 млн грн, або 21,1 % від загального обсягу коштів, спрямованих на часткову компенсацію відсоткової ставки за користування кредитами.

Кількість фермерських господарств, яким надано часткову компенсацію відсоткової ставки за кредитами склала 174 позичальників, або 26,2% від загальної кількості позичальників, які скористались такою підтримкою.

2. За бюджетною програмою 2801540 "Державна підтримка галузі тваринництва" Законом України "Про Державний бюджет України на 2016 рік" за було передбачено 30 000,0 тис. гривень, які були у повному обсязі спрямовані за напрямом часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення телиць, нетелей, корів вітчизняного походження та племінних телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного і м'ясного напряму продуктивності, племінних свинок та кнурців, племінних вівцематок, баранів, ярок.

Суб'єктам господарювання було фактично спрямовано — 30 000,0 тис. гривень, з них 13 фермерським господарствам — 2 233,66 тис. гривень (59,53 % від нарахованих).

У 2017 році 944 фермерські господарства отримали 113,8 млн грн, а саме:

1. За бюджетною програмою 2801030 "Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів" у 2017 році було передбачено 300,0 млн грн, з яких було надано компенсацію суб'єктам господарювання за залученими пільговими кредитами — 297,8 млн гривень.

Обсяг компенсації, що надана фермерським господарствам за залученими пільговими кредитами становив 34,4 млн грн, або 11,7 % від загального обсягу коштів, спрямованих на часткову компенсацію відсоткової ставки за користування кредитами.

Кількість фермерських господарств, яким надано часткову компенсацію відсоткової ставки за кредитами склала 178 позичальників, або 28,4 % від загальної кількості позичальників, які скористались такою підтримкою.

2. За бюджетною програмою 2801350 "Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними" у 2017 бюджетному році кошти спрямовувались: на погашення кредиторської заборгованості у сумі 172,48 млн гривень (245 суб'єктів господарювання різних

форм власності), з яких безпосередньо виділено фермерським господарствам (91 суб'єкт, що складає 37,1 відс. від загальної кількості суб'єктів господарювання, які були одержувачами бюджетних коштів за програмою) кошти у сумі 23,9 млн гривень; на фінансування витрат понесених суб'єктами господарювання у 2017 бюджетному році у виноградарстві та садівництві у сумі 115,62 млн гривень (66 суб'єктів господарювання різних форм власності), з яких безпосередньо виділено фермерським господарствам (15 суб'єктам, що складає 22,7 відс. від загальної кількості суб'єктів господарювання, які були одержувачами бюджетних коштів за програмою) кошти у сумі 39,3 млн гривень.

3. За бюджетною програмою 2801540 "Державна підтримка галузі тваринництва" передбачено видатки обсягом 170 000,0 тис. гривень.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 651 здійснено Розподіл коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою 2801540 "Державна підтримка галузі тваринництва на 2017 рік", згідно з яким видатки розподілені за такими напрямками: погашення бюджетної кредиторської заборгованості, зареєстрованої в органах Казначейської служби — 158 345 тис. гривень; часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення телиць, нетелей, корів вітчизняного походження та племінних телиць, нетелей, корів молочного, молочно м'ясного і м'ясного напрямку продуктивності, племінних свинок та кнурців, племінних вівцематок, баранів, ярок — 11 655 тис. гривень.

За напрямом часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення телиць, нетелей, корів вітчизняного походження та племінних телиць, нетелей, корів молочного, молочно м'ясного і м'ясного напрямку продуктивності, племінних свинок та кнурців, племінних вівцематок, баранів, ярок суб'єктам господарювання було фактично спрямовано — 11 655,0 тис. гривень, з них 13 фермерським господарствам — 3 527,06 тис. гривень (20,7 % від нарахованих).

4. За бюджетною програмою 2801580 "Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників" здійснювалася для часткової компенсації придбаної техніки та обладнання, які включені до Переліку вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу, вартість яких частково компенсується за рахунок коштів державного бюджету, який затверджено комісією Мінекономрозвитку з формування переліку вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу (протоколи

засідань комісії від 31.05.2017 № 2 та 05.12.2017 № 3). До Переліку включено 60 українських заводів-виробників, майже 2094 найменувань техніки та обладнання.

У 2017 році часткова компенсація надавалася сільгосптоваровиробникам на безповоротній основі у розмірі 20 відсотків вартості техніки та обладнання (без урахування ПДВ), які придбали техніку та обладнання до 1 грудня 2017 року та здійснили оплату через державний банк або банк, у статутному капіталі яких 75 і більше відсотків акцій належить державі.

Техніка та обладнання, придбані з 1 грудня 2017 року компенсується за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті на 2018 рік.

За період липень — листопад 2017 року програмою скористалося 1220 сільгосптоваровиробників, в тому числі 647 фермерських господарств. Фермерськими господарствами придбано 920 одиниць техніки та обладнання (29 тракторів, 1 комбайн та 890 ґрунтообробної та посівної техніки, та інше обладнання) на загальну вартість (з ПДВ) 282,7 млн гривень. Сума компенсації склала 47,1 млн гривень.

Отже, у 2017 році підвищено купівельну спроможність фермерських господарств та оновлено технічний парк шляхом здешевлення вартості придбаної техніки та обладнання вітчизняного виробництва за бюджетною програмою "Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників" за напрямом "Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва".

Також в Україні ось вже кілька років надається допомога малим сільгоспвиробникам у рамках 15 проектів на загальну суму 83 млн доларів. Зокрема це проекти з розвитку тепличного господарства та садівництва на Півдні України [6]. Також існують проекти з підтримки кооперації і зрошення в центральних і західних областях [7]. Що ж стосується підтримки рослинництва і органічного землеробства, то відповідні програми підтримки фермерських господарств фермерських господарств почнуть функціонувати коли запрацює на практиці Стратегія по розвитку сільського господарства та сільських територій на період до 2020 року [8].

ВИСНОВКИ

На основі проведеного аналізу визначено, що до основних причин низької ефективності фермерських господарств є відсутність цілісної послідовної державної політики, спрямованої на підтримку фермерських господарств, які мають в обробітку, на праві власності та користування земельні ділянки загальною площею

не більше 100 га; низький рівень можливостей щодо залучення фінансових ресурсів та інвестицій для функціонування та розвитку фермерських господарств; неможливість залучення земельних ресурсів для іпотечного кредитування.

Стимулювання розвитку фермерства — надзвичайно важливе завдання, яке дасть ефект у багатьох вимірах. Бо нові робочі місця на селі — це і податки до місцевих бюджетів, і розвиток сільських територій, і сповільнення урбанізації, зменшення темпів вимирання українського села. Такі економічні результати, доповнені вирішенням інших проблем, про які кажуть фермери, дозволить, вочевидь, краще підготуватися і до відкриття ринку землі у майбутньому.

З метою ефективного розвитку та прискорення нарощення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в фермерських господарствах повинні бути розроблені та впроваджені дієві механізми державної підтримки їх подальшого розвитку, а саме: розробка методичних підходів типізації фермерських господарств, адаптувавши до вітчизняних умов методу FADN, що є основою для визначення та класифікації сільськогосподарських товаровиробників у країнах ЄС; розробка регіональних програм підтримки фермерських господарств, які будуть фінансуватися за рахунок коштів місцевих органів самоврядування і спрямовуватися на виробництво тих видів сільськогосподарської продукції, по яких спостерігається дефіцит у регіоні; надання переваги місцевим фермерським господарствам під час проведення тендерних закупівель при постачанні продовольства у заклади харчування, які знаходяться на утриманні місцевого та державного бюджетів.

Література:

1. Горьовий В. Фермерство України: теорія, методологія, практика: монографія. — К.: ННЦІАЕ, 2007. — 540 с.
2. Галушак В. Економічна ефективність виробництва у фермерських господарствах / В. Галушак // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Економіка. — 2007. — Вип. 21. — С. 189—193.
3. Вініченко І.І. Регіональні аспекти розвитку фермерства / І.І. Вініченко, Л.І. Рева // Ефективна економіка — 2012. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
4. Тулуш Л.Д. Режим ПДВ-акумуляції як інструмент фіскального стимулювання розвит-

ку агропромислового виробництва / Л.Д. Тулуш // Економіка АПК. — 2015. — № 8. — С. 44—55.

5. Тулуш Л.Д. Реформування податку на додану вартість у сільському господарстві / Л.Д. Тулуш // Економіка АПК. — 2016. — № 2. — С. 69—79.

6. Лупенко Ю.О. Оподаткування сільськогосподарства в умовах трансформації спеціальних податкових режимів / Ю.О. Лупенко, Л.Д. Тулуш // Економіка АПК. — 2016. — № 1. — С. 5—17.

7. Голубев А. Фермерські господарства України: тенденції розвитку та економіко-соціальної сутності / А. Голубев // Вісник АПСВТ — 2017 — № 1 — С. 58—63.

8. Осипова М. Фермерські господарства України: особливості, проблеми, перспективи розвитку / М. Осипова, Н. Добрава // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. — 2016. — № 10. — С. 98—122.

References:

1. Hor'ovyy, V. (2007), *Fermerstvo Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Farm Ukraine: Theory, Methodology, Practice], NNTsIAE, Kyiv, Ukraine.
  2. Haluschak, V. (2007), "Economic efficiency of production in farms", *Naukovi zapysky TNPU im. V. Hnatiuka Ser. Ekonomika*, vol. 21, pp. 189—193.
  3. Vinichenko, I. I. and Reva, L. I. (2012), "Regional aspects of development of farming", *Efektivna ekonomika*, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 05 May 2018).
  4. Tulush, L. D. (2015), "VAT-accumulation mode as an instrument of fiscal stimulus for the development of agro-industrial production", *Ekonomika APK*, vol. 8, pp. 44—55.
  5. Tulush, L. D. (2016), "Reform of VAT in agriculture", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 69—79.
  6. Lupenko, Yu. O. and Tulush, L. D. (2016), "Taxation of agriculture in the context of the transformation of special tax regimes", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 5—17.
  7. Holubiev, A. (2017), "Farmers of Ukraine: trends of development and economic and social essence", *Visnyk APSVT*, vol. 1, pp. 58—63.
  8. Osypova, M. and Dobrova, N. (2016), "Farmers of Ukraine: peculiarities, problems, prospects of development", *Naukovyj visnyk Odes'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, vol. 10, pp. 98—122.
- Стаття надійшла до редакції 06.05.2018 р.*